

כהן אונן בעבודת המקדש

א. פתיחה	1. פסק הרמב"ם
ב. סברת הפסול - אונן בקדשים ובכל התורה	ה. מקורות הדין
1. אונן בקריאת שמע ובמצוות	1. קל וחומר מבעל מום ומיושב
2. משמעות האנינות	2. לא יצא ולא יחלל
ג. הגדרת אונן	ו. כהן גדול עובד אונן
1. צער האנינות	1. הותר מכללו
2. מסרו לקבורה	2. כהן גדול באכילת קדשים
ד. אונן באמצע עבודה	ז. סיכום

א. פתיחה

המשנה בזבחים (טו, ב) מביאה רשימה של פסולים בעבודת הקרבנות במקדש, שאם יעשו יפסלו את הזבח: "כל הזבחים שקבלו דמן זר, אונן, טבול יום, ומחוסר כפורים, ומחוסר בגדים... פסל". הפסול השני המופיע במשנה הוא פסול אונן. לכהן אונן, כלומר כהן שמת קרובו שהוא חייב להתאבל עליו, אסור לעבוד במקדש, ואם עבד פסל את הקרבן. דיני כהן אונן מופיעים גם במשנה בהוריות (יב, ב): "כהן גדול מקריב אונן ולא אוכל, וההדיוט לא מקריב ולא אוכל".

המשנה בזבחים עוסקת בפסול הזבח, ואילו המשנה בהוריות עוסקת באיסור העבודה. המשנה בהוריות מוסיפה מספר פרטים על המשנה בזבחים: ראשית, היא מסייגת את האיסור לכהן הדיוט, ואילו כהן גדול עובד אונן. שנית, המשנה מתייחסת לדין אכילת קדשים, האסורה גם על כהן הדיוט וגם על כהן גדול.

במאמר זה, ננסה לברר את אופי האיסור והפסול של כהן אונן בעבודת המקדש: מדוע אונן אסור בעבודת המקדש, ומחלל את עבודתו? כדי לנסח את סברת הפסול, נסתכל תחילה במבט רחב, ונבחן את ההתייחסות לאונן באכילת קדשים ובתחומים נוספים בהלכה. בהמשך לכך, נבחן את ההשלכות ההלכתיות של הסברות, ואת היחס ביניהן ודין מקורות הדין שהוזכרו בסוגיה בזבחים. בסוף המאמר, יוסבר דינו המיוחד של כהן גדול לפי המתבאר לאורך המאמר.

ב. סברת הפסול - אונן בקדשים ובכל התורה

הדין המרכזי המפורש בתורה לגבי אונן מופיע בפרשת וידוי מעשרות, בספר דברים. בין היתר, המתוודה אומר "לֹא אֶכְלְתִּי בְּאֵי מִמֶּנּוּ" (דברים כו, יד). משמע שיש בעיה

לאכול ממעשר "בְּאֵזֵי", באנינות. חז"ל פירשו שהכוונה היא למעשר שני ונטע רבעי, שנאכלים בטהרה ובשמחה בירושלים. הגמרא (זבחים קא, א) למדה שאונן אסור גם באכילת קדשים: "ק"ו ממעשר הקל, ומה מעשר הקל אמרה תורה: לא אכלתי באוני ממנו, בקדשי דורות לא כל שכן!?"

יש לברר מדוע אונן אינו אוכל במעשר שני ובקדשים. בפשטות, יש באונן חסרון בשמחה. התורה עצמה מורה שאכילת מעשר ובשר קדשים בירושלים צריכה להיות בשמחה:

לֹא תֹכֵל לְאָכַל בְּשַׁעֲרֵי מַעֲשֵׂר דְגָנְךָ וְתִירְשָׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבִכְרֹת בְּקָרְךָ וּצְאֻנְךָ וְכֹל נִדְרֶיךָ אֲשֶׁר תִּהְיֶה וְנִדְבְּתֶיךָ וְתִרְוַמַת יְדְךָ: כִּי אִם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אֶתֶּה וּבְנֶךָ וּבִתְךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ וְשִׁמְחֶתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַשְׁלַח יְדְךָ.

(דברים יב, יז-יח)

פסוקים אלה מתייחסים גם למעשר וגם לקדשים, נדרים ונדבות - אלו ואלו צריכים להיאכל בשמחה לפני ה'. אונן, השקוע באבלות ובצער על קרובו שמת, אינו יכול לאכול קדשים בשמחה הראויה.

רש"י (יומא יד, א ד"ה מי לא) מביא מקור נוסף, העוסק בקדשים הנאכלים לכהנים: "ובקדשים בעינן שמחה וגדולה, דכתיב: 'לך נתתם למשחה' - כדרך שהמלכים אוכלים".

רש"י מצטט את הפסוק: "לְךָ נִתְּתִים לְמִשְׁחָה" (במדבר יח, ח), המתיחס למתנות הכהונה, בין היתר מן הקדשים. את הקדשים צריך לאכול "כדרך שהמלכים אוכלים", מתוך שמחה ומתוך גדולה, וזה לא שייך באונן הטרוד ועסוק במתו.¹

ישנו דין נוסף באונן, שהוא אינו משלח קדשים. הגמרא (זבחים צט, ב) לומדת דין זה מהמילה "שְׁלָמִים": "והתניא, ר"ש אומר: שלמים - כשהוא שלם מביא, ואינו מביא כשהוא אונן; מנין לרבות את התודה? מרבה אני את התודה, שכן נאכלת בשמחה כשלמים". הברייתא בהמשך דורשת כל סוג וסוג של קרבן, כאשר העיקרון הבסיסי החרוז את דיני הברייתא הוא שאדם יכול להביא קרבנות "כשהוא שלם", ולא "כשהוא אונן".²

מה משמעות הדרישה שהמשלח קרבנות צריך להיות "שלם"? ניתן להסביר שהאונן, העסוק באבל על קרובו, חווה כרגע חיסרון. הוא חווה את השבריריות של החיים,

1 הסברה הזו מתחדדת אף יותר בדברי הריטב"א דלהלן, המפרש את דברי רש"י הללו.

2 יש מקום לדון האם הלימוד הזה הוא מדאורייתא, או שזו אסמכתא. ע"י למשל ברש"י שם (ד"ה קתני). בין כך ובין כך, הסברה העולה מהברייתא מתאימה למהלך המתבאר כאן.

”אָנוֹשׁ פֶּחָצִיר יָמָיו” (תהילים קג, טו). החוויה הזו סותרת את המקום הנפשי שבו אמור להיות אדם כשהוא משלח קרבנות. נראה שהנימוק הזה מתחבר לסברה של החיסרון בשמחה, כפי שעולה מהניסוח של הברייתא לגבי קרבן תודה. הצער, החיסרון בשמחה, פוגע בשלמותו של האדם.³

נראה שניתן לאמץ את הסברות הללו, שמופיעות באכילת מעשר וקדשים ובשילוח קרבנות, וליישם אותן בסוגיה שלנו: גם בעבודת המקדש, כדי לעמוד ולשרת לפני ה', צריך להיות בעמדה של שמחה וגדולה. הכהן במקדש צריך להיות אדם שלם, שמח. כהן אונן עסוק בצער ובאבל על קרובו שאיננו. הוא נמצא בחוויה של חיסרון והעדר, ולא בשמחה ובשלמות. לפיכך, הוא אינו יכול לעבוד לפני ה' במקדש.⁴

1. אונן בקריאת שמע ובמצוות

נראה שהכיוון שהוצע עד כה הוא הכיוון הפשוט והמסתבר. כעת יוצע כיוון אחר, מחודש יותר. לשם כך, יש לעיין בדינו של אונן במצוות בכלל. במשנה (ברכות יז, ב) נאמר: ”מי שמתו מוטל לפניו - פטור מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה”. הגמרא (שם) דנה האם מדובר דווקא במי שמתו מוטל לפניו ממש, או בכל מי שמוטל עליו לקבור את מתו.

רש”י (שם ד”ה פטור) מבאר מדוע אדם שמתו מוטל לפניו פטור מקריאת שמע ומכל המצוות: ”פטור מלקרות קריאת שמע - לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו, והוא דומיא דחתן דפטור משום טירדא דמצוה”.

רש”י מדבר על טרדה: מי שמתו מוטל לפניו טרוד במחשבת הקבורה. הוא מדמה את הפטור שלו לפטור של חתן מקריאת שמע. הפטור של חתן הוא פטור שיסודו בדין העוסק במצווה פטור מן המצווה.⁵ אם כן, מדברי רש”י עולה שגם טרדתו של מי שעסוק בקבורת מתו היא ”טרדא דמצוה”, בדומה לטרדת החתן. יש להדגיש שמדובר

3 כך כותב המהר”ל בעניין זה: ”ושבח אני את השמחה זו שמחה של מצוה... ללמדך שאין השכינה שורה אלא מתוך דבר שמחה. וביאור זה כמו שאמרנו, כי המצוה שהיא שלימות האדם ראוי שתהיה בשמחה מפני שהמצוה היא שלימות האדם, וכאשר הוא בשמחה שאז הוא בשלימות הגמור ראוי שתשרה שכינה עליו כמו שהתבאר” (נתיבות עולם, נתיב התורה, פרק יח).

4 גם מניסוח החזו”א עולה סברה כזו: ”דמסתבר דאנינות אינו פוסל, אלא בקרבן דבעינן שמחה” (חזו”א פרה ח, ח). כך החזו”א מסביר מדוע אנינות אינה פוסלת בפרה אדומה, שבעשייתה אין דין של שמחה.

5 הגמרא בברכות (יא, א; טז, א) דנה בפטור חתן מק”ש, ומבססת אותו על עיקרון דומה לדין העוסק במצווה. בגמרא עולה שיש חידוש מיוחד בחתן, הפטור משום טרדה של מצווה, אף שאינו עוסק במצווה ממש.

דווקא על הטרדה הקשורה לעיסוק בקבורה, ולא על האבלות והצער, שהרי לגבי צער האבלות, הגמרא (ברכות יא, א) קובעת במפורש שהוא מוגדר כ"טרדא דרשות", ולא "טרדא דמצוה". העיסוק בקבורה הוא מצווה, וטרדתו פוטרת מקריאת שמע.

האם שייך ליישם את העיקרון הזה אצלנו? יש כאן מוקד חדש: מלבד העצב, האבל וחווית החיסרון של האונן, האונן גם עסוק בצרכי הקבורה של מתו. הטרדה בעיסוק הזה פוטרת אותו מקריאת שמע. האם חובת העיסוק בקבורה מתו יכולה גם לאסור עליו עבודה במקדש?

נראה שהיישום של העיקרון הזה בעבודת המקדש אינו פשוט: טרדת הקבורה היא סיבה לפטור את האונן, אבל הדיון שלנו אינו האם אונן חייב בעבודת המקדש, אלא האם מותר לו לעבוד. גם לגבי מצוות, משמע ברש"י (ברכות יז, ב ד"ה ואינו מברך וד"ה ואינו מזמן) שאם האונן רצה, מותר לו לקיימן (וראו גם תוס' שם ד"ה ואינו מברך). אם כן, אין זה איסור אלא פטור.

בירושלמי (ברכות ג, א) מובא הסבר אחר לפטור ממצוות במי שמתו מוטל לפניו: "א"ר בון: כתיב (דברים טז, א): 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך' - ימים שאת עוסק בהן בחיים, ולא ימים שאת עוסק בהן במתים".

ר' בון לומד מפסוק, וקובע שאונן נמצא בימים שהוא "עוסק בהן במתים", ולכן הוא פטור. על איזה 'עיסוק' מדובר? לכאורה נראה שהדברים חוזרים לסברה שקיימת בקדשים, שהאונן עסוק באבל, ולכן הוא חסר, אינו שמח ואינו שלם. אך מהמשך הירושלמי (שם) משמע אחרת, שכן בהמשך ללימוד מהפסוק, הירושלמי קובע שהאונן אינו רק פטור ממצוות, אלא אף אסור בכך: "תני אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעין לו. למה? מפני כבודו של מת, או משום שאין לו מי שישא משואו".

הירושלמי מסביר שאם האונן יעסוק במצוות, הוא יפגע בכבודו של המת, או שיפגע בקבורתו בפועל.⁶ מכאן עולה שהעיסוק בקבורה ובמת גוברים על החיוב במצוות, ברמה כזו שאף אוסרים על האונן לקיים מצוות, שכן חוששים שמא מתוך קיום המצוות, ייפגע העיסוק במת.

ע"פ הירושלמי, ניתן אולי להסביר אצלנו באופן דומה: יסוד האיסור של אונן לעבוד במקדש אינו נובע מפגם מהותי בעמידה שלו לפני ה', אלא מחובתו לעסוק בענייני הקבורה של קרובו, ולא בזבחים ומנחות. החובה ללכת לעסוק במת ובקבורתו כה חמורה, עד שהיא גוררת איסור בעבודת המקדש, ואף חילול של העבודה במקרה שיעבוד.

6 בירושלמי יש דיון בהשלכה ההלכתית של ההבדל בין שני הטעמים, יעו"ש.

בניסוח כללי, מוצע להבין שיסוד האיסור והפסול של אונן בעבודת המקדש נעוץ בחובתו לעסוק בקבורת המת. ניתן לדייק את הניסוח בדרכים שונות. בניסוח אפשרי, נביא דברים בשם הגר"ד סולובייצ'יק, העוסקים בהסבר הירושלמי הנ"ל:⁷

ובדומה לזה יש לבאר את יסוד ההלכה דאונן פטור מק"ש מגזרת הכתוב ד"מים אשר אתה עוסק בחיים וכו", דהיינו שלא נלמד מגזה"כ דין פטור בעלמא שאונן פטור ממצוות, דיש לומר דאדרבא, בעצם חל חיוב מצוות על הגברא דאונן, אלא דעצם הדבר שאונן מתבטל ממצוות מחמת טרדת הקבורה וכבוד המת מהווה קיום מצות אבילות.

(רשימות שיעורים ברכות יז, ב על תוס' ד"ה פטור)

ניתן להציע ניסוח דומה אצלנו: הדין שכהן אונן אסור בעבודת המקדש, ואולי אף הדין שהוא מחלל עבודה, הם חלק מקיום מצוות הקבורה וכבוד המת. כאשר כהן פורש מעבודת המקדש ועוסק בקבורה, הוא מקיים את חובת האנינות שלו.

2. משמעות האנינות

אם כך, הוצעו שתי סברות לדין שכהן אונן אסור בעבודה ופוסל אותה: הסברה הראשונה היא שבגלל צער האנינות והאבלות, הכהן אינו ראוי לעמוד לפני ה' ולשרת בקודש, בדומה לסברה שבגללה אונן אינו אוכל בקדשים ובמעשר. הסברה השנייה היא במונח מסוים הפוכה. כדי שהאונן יעסוק במת ובקבורתו, אוסרים עליו לעבוד במקדש. העבודה במקדש סותרת את תפקידו ומקומו של האונן, שכן יציאתו מהמקדש וחילול העבודה הן חלק מקיום האנינות.

שתי הסברות הללו מתמקדות בשני פנים שונים של האנינות. כדי לחדד את ההבדל, נזכיר מחלוקת בין הראשונים על אופי איסורי האבלות ששייכים באונן. הדיון שלנו אינו תלוי במחלוקת זו, אך נשתמש בה בכדי לחדד את הסברות.

התוספות דנים ביחס בין האונן והאבל,⁸ ומציינים שיש דינים שבהם האונן חמור יותר, כגון אכילת בשר ושתיית יין, שנאסרו לאונן והותרו לאבל; ויש דינים שבהם האבל חמור יותר, כגון כפיית המיטה ונעילת הסנדל, שהותרו לאונן ונאסרו לאבל. כך הם מסבירים:

7 בתחילת הקטע שם, הגר"ד מתייחס להיתר הכהן להיטמא לקרוביו, ונוקט שחלק מקיום האבלות של כהן הוא בחילול קדושת כהונתו והיטמאות לקרוביו: "דגוף מצות אבילות הוא שכהן יחלל קדושתו משום אבילות".

8 לא ניכנס כאן לשאלת היקף חובת האבלות מדאורייתא, הנתונה במחלוקת ראשונים (אך עי' להלן, הערה 20).

וי"ל דבברים שהן משום אבל מותר גבי אונן ובאבילות אסורין, אבל דברים שאינם אסורין משום אבילות אלא משום שיש לו להיות טרוד בקבורת מתו ולא ימשך אחר דברים אחרים כגון אכילת בשר ושתית יין אסירי באונן דוקא.

(תוספות מו"ק כג, ב ד"ה ואינו)

התוספות טוענים שיסוד האיסורים באונן ובאבל שונה: האביל אסור בדברים שהם משום אביל, כלומר, הוא מחויב בניהוגי אבילות וצער. לעומתו, דיני האונן אינם נובעים מהצער, אלא קשורים לחובתו לעסוק בקבורת מתו: אסור לאונן דברים שהוא עשוי להימשך אחריהם, כדי שהקבורה לא תיפגע.

מדברי התוספות משמע שדיני אבילות אינם חלים על האונן. בדברי הרמב"ן עולה גישה שונה:

ולענין שאילתא דשאלנא קדמיכון, למה לא חייבוהו באבילות בשמתו מוטל לפניו, שהוא עיקר אנינות ועיקר מרירותו של אדם, ועליו כתיב 'ואחריתה כיום מר' - יש לומר דודאי נוהג הוא במקצת דברי אבילות, אסור ברחיצה ובסיכה, קל וחומר מאכילת בשר ושתית יין, ואכילה כל צרכו נמי אסרו עליו, ואין צריך לומר שאסור בשמחה ובתספורת... לא אמרו אלא שאינו חולץ מנעל וסנדל, ואינו מעטף הראש, ואינו חייב בכפיית מטותיו. באלו הקילו עליו, מפני שהוא טרוד בעסקי המת, ומוטל עליו לקברו ולילך עמו מעיר לעיר. ואם באת להחמיר עליו בחליצת סנדל ומנעל ועטיפת הראש, אף עסקי המת נפסדין בכך. לפיכך, לא החמירו עליו באלו.

(תורת האדם, שער האבל, ענין האבילות, פ"א)

מדברי הרמב"ן עולה שגם באונן שייכים כל האיסורים של האבילות והצער. הוא אף טוען שזמן האנינות הוא עיקר המרירות, וזו הסיבה לכך שאונן חמור יותר בדברים מסוימים. לפי הרמב"ן, עיסוקו של האונן בקבורה הוא הסיבה להתיר לו לנעול סנדל ולפוטרו מכפיית המיטה, כדי שלא ייפגעו צרכי המת.

נראה שהתוספות והרמב"ן נחלקו בשאלה מה היסוד המרכזי של דיני האנינות, כגון איסור אכילת בשר ושתית יין: לפי התוספות, איסורים אלו נועדו לתמוך בעיסוקו של האונן בקבורה. לפי הרמב"ן, איסורים אלו נובעים מהאבילות ומהצער, כמו אצל אבל, והעיסוק בקבורה הוא רק שיקול להקל.

אם כך, יש שני יסודות שניתן למקד בהם את משמעות האנינות: העיסוק במת ובקבורתו; והעיסוק במוות, בצער ובאבל. שתי הסברות שהוצעו לעיל בהסבר פסול אונן בעבודת המקדש נובעות משני היסודות הללו. הסברה שהאונן אינו יכול לעמוד

לפני ה' קשורה יותר לצער ולאבלות, והסברה שהאונן צריך לצאת מהמקדש בשביל המת קשורה יותר לחובת העיסוק של האונן בקבורה.

ג. הגדרת אונן

כעת נחזור לדיון שלנו, לגבי איסור ופסול אונן בעבודת המקדש. ננסה להציע מספר נפק"מ לשתי הסברות שהוצעו ביסוד הדין. נתחיל מדיון בהגדרת אונן. מיהו אותו אונן, האסור בעבודת המקדש ומחלל את עבודתו? רש"י כותב (זבחים טו, ב ד"ה אונן):⁹ "אונן - כל זמן שלא נקבר המת".

רש"י כותב שהגדרת אונן, לפחות לעניין פסילתו בעבודת המקדש, תלויה בכך שהמת טרם נקבר. האחרונים¹⁰ התקשו בדברי רש"י, לאור הנחה פשוטה ברחבי הש"ס, שזמן האנינות הוא יום שלם.¹¹ כך פוסק הרמב"ם בענייננו:

אי זהו אונן, זה שמת לו מת מן הקרובים שהוא חייב להתאבל עליהן, ביום המיתה בלבד, הוא הנקרא אונן דין תורה; ולילה, הוא אונן מדברי סופרים. ומת ששהה ימים ואח"כ נקבר - כל אותם הימים שאחר יום המיתה, הוא אונן מדבריהם, וכן יום הקבורה, ואינו תופש לילו.

(רמב"ם ביאת המקדש ב, ט-י)

מהרמב"ם עולה שהאנינות נמשכת עד יום הקבורה, אך רק מדרבנן. מדאורייתא, אנינות ככל היום הראשון, ובו בלבד, ללא תלות בשאלה מתי הייתה הקבורה. באופן פשוט, זה מסתדר עם הנחת היסוד לאורך הש"ס לגבי אנינות.

האחרונים הציעו מספר תירוצים לשיטת רש"י.¹² בלי להעמיק בדיון הזה, ניתן להציע שבאופן בסיסי, מחלוקת רש"י והרמב"ם כאן תלויה בשתי הסברות שהוצעו לאיסור

9 כך כתב רש"י גם בפסחים (צ, ב ד"ה האונן); וכן מופיע בפסקי הרי"ד (זבחים טז, א).

10 ראו למשל ברעק"א (זבחים טו, ב ד"ה אונן); ובטורי אבן בחגיגה (כא, א ד"ה האונן).

11 כך למשל בזבחים (ק, ב): "ומי איכא דלית ליה ואחריתה כיום מר", עיי"ש.

12 נביא כאן בקצרה שני מהלכים באחרונים: (1) הנצי"ב (מרומי שדה זבחים טו, ב ד"ה במשנה אונן) מציע שמדובר בימים שאחרי יום המיתה. ביום המיתה יש אנינות בכל היום מדאורייתא, גם אם המת נקבר לפני סוף היום, כפי שעולה בסוגיות. בימים הבאים, לשיטת רש"י, יש אנינות מדאורייתא עד הקבורה. (2) בחידושי ר' אריה לייב מאלין (ב, לא) מסביר שרש"י לא התייחס לזמן שבו חלים איסורי האנינות בפועל, אלא לשאלה מה מגדיר את האונן כאונן, מה "משווי ליה לאונן". לדבריו, רש"י רוצה להדגיש שחלות דיני האנינות מבוססת על הזמן שלפני הקבורה, אע"פ שהוא אונן כל היום.

אונן בעבודה במקדש: שיטת רש"י, התולה את הגדרת האונן בכך שהמת טרם נקבר, מתאימה לסברה שדין האונן קשור בעיסוקו במת ובקבורה. בשיטת הרמב"ם, ניתן ללכת בהסבר הפשוט יותר ולהבין שאיסור העבודה של האונן מבוסס על הצער והאבלות, בדומה לאיסורו באכילת קדשים. עניינים אלו תלויים ביום המיתה, ולא בקבורה.

1. צער האנינות

יש מקום להציע נפק"מ נוספת, הקשורה גם היא בהגדרת האונן. הגמרא דנה באכילת קדשים של כהן גדול שמתה אשתו ביום הכיפורים:

וכי האי גוונא מי חיילא עליה אנינות? והא מיגרשא! נהי דאנינות לא חייל עליה, אטרודי מי לא מיטריד?

(יומא יד, א)

לשיטת ר' יהודה, מתקינים לכהן גדול אישה אחרת לפני יום הכיפורים, שמא תמות אשתו ולא יוכל לקיים "וְכִפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ" (ויקרא טז, ו). לכן, אם אשתו מתה, מתברר שהיא בעצם כבר הייתה גרושתו,¹³ והוא אינו אמור להיות אונן. הגמרא אומרת שאע"פ שאינו אונן מצד הדין, הוא טרוד במיתתה, ולכן הוא אסור באכילת קדשים. רש"י שם מסביר, בקטע שצוטט לעיל, שהכהן אינו שרוי בשמחה ובגדולה כפי שצריך להיות בעת אכילת קדשים. לא מתקיים בו "לֶךְ נִתְתִּים לְמִשְׁחָה - כדרך שהמלכים אוכלים". הריטב"א מקשה על כך:

הקשו עליו בתוספות, חדא, דלא אסר רחמנא אכילת קדשים למצטער שאינו אונן, אטו טבעה ספינתו בים, הכי נמי דאסור בקדשים!?

(ריטב"א יומא שם ד"ה וכי האי)

איסור אכילת קדשים שייך רק באונן, ולא בכל אדם שמצטער. יתכן שהצער הוא יסוד האיסור באכילת קדשים, כאמור, אך התורה הגדירה את האיסור כאיסור של אונן.

בין כך ובין כך, עומדת בעינה הטענה שלפי רש"י איסור עבודת אונן במקדש מבוסס על חובת האונן להתעסק במתו: בין להבנת הנצי"ב, שרש"י אכן הגדיר אחרת את זמן האנינות; ובין להבנת ר' אריה לייב מאלין, שרש"י התייחס רק ליסוד דין האנינות.

13 הגמרא ביומא (יג, א-ב) מבארת שלשיטת ר' יהודה, הכהן הגדול נותן שני גיטין על תנאי, לאשתו ולאשה הנוספת שמתקינים לו, כדי לוודא שיש לו רק אשה אחת במהלך עבודת יוה"כ. אם אשתו מתה, דואגים לקיים את התנאי של הגט, כך שיתברר שהיא גרושה למפרע, והכהן הגדול היה נשוי רק לאשה השנייה בזמן עבודת יוה"כ.

הריטב"א מקשה, כיצד ניתן להחיל דיני אונן על אדם שמצטער על מות גרושתו? הרי ההלכה אינה מגדירה אותו כאונן? הריטב"א מתרץ:

וי"ל לפי שטת רש"י ז"ל, דמצטער בעלמא אינו אסור בקדשים, אבל זה - שהצער בא לו מחמת מיתת שארו שהיתה כבר - כיון שלבו דוה עליה, שהרי מחמת הצורך גירשה, שפיר קרינא ביה אנינות.

(שם)

הריטב"א מתרץ שאפשר להרחיב מעט את הגדרת האנינות. כיוון שהעיקר הוא בצער, צער הקרוב ושייך לצער של אנינות נידון כאנינות, ומטיל על הכהן איסור אכילה בקדשים. הכהן הגדול גירש את אשתו רק "מחמת הצורך", בגלל צורך הלכתי, כדי שיהיה נשוי לאשה אחת בזמן עבודת יוה"כ, כמבואר בסוגיה שם. ברור שנפשית ורגשית, הוא מצטער על פטירת אשתו ככל אדם שאשתו מתה. לדברי הריטב"א, גם אם מבחינה הלכתית יבשה הוא אינו מוגדר כאונן, צער של אנינות אוסר על כהן לאכול קדשים.

אם ננסה להשליך את סברת הריטב"א אלינו, מדיני אכילת קדשים לדיני אונן בעבודה, זה יהיה תלוי בחקירה שלנו. ניתן יהיה ליישם את הסברה הזו ולהרחיב את הגדרת אונן רק אם נלך בכיוון שאיסור עבודת אונן במקדש תלוי בצער ובאבלות, המונעים ממנו לעמוד לפני ה'. אם איסורי אונן בעבודת המקדש תלויים בחובת הקבורה המוטלת עליו, הגדרים יהיו יותר קשיחים, ולא תלויים בצער הסובייקטיבי. כהן שגירש את אשתו "מחמת הצורך", אף אם הוא מתאבל ומצטער על פטירתה, לא יהיה מחויב לעסוק בקבורתה. לכן הוא לא ייאסר בעבודה.¹⁴

2. מסרו לקבורה

לסיום הדיון בהגדרת אונן, נציין שגם הסברה התולה את איסור העבודה של אונן בחיוב העיסוק בקבורה עשויה לשנות במקרים שונים את ההגדרה. הראשונים דנו על דיני אונן שמסר את מתו לקבורה, או שאינו יכול לעסוק בקבורת מתו. כך למשל מופיע בתוספות (ברכות יח, א ד"ה ואינו): "וכן איפכא, מי שמתו מוטל לפניו ואין עליו לקבורו - אינו נוהג אנינות. וכן משמע בירושלמי: נמסר לרבים, אוכל בשר ושותה יין".

התוספות מביאים מימרה מהירושלמי, ולפיה מי שמסר את מתו לקבורה מותר באכילת בשר ובשתיית יין. כפי שהתבאר לעיל, לשיטת בעלי התוספות איסור אכילת

14 בסוגיה ביומא עולה שאותו כהן גדול שמתה אשתו ממשך בעבודה. עם זאת, כיוון שמדובר בכהן גדול, אין משם ראייה לנידונו.

בשר ושתיית יין קשור לחובת האונן לעסוק בקבורה, מחשש שמא יימשך. אם כך, מי שמסר את מתו לקבורה מותר בבשר ויין, כיוון שהקבורה אינה מוטלת עליו. התוספות מסיקים למקרים נוספים:

אם כן, אדם שאינו יכול לקבור מתו - כגון אדם שמת בבית האסורים, ואין המושל מניחו לקבורו - נראה שאין חייב לנהוג בו אנינות, שהרי אין זה מוטל עליו לקבורו, מפני שאינו יכול לפדותו ולהוציאו לקבורו... ומעשה שמתה אחותו של ר"ת בשבת, והודיעו לו במוצאי שבת בעיר אחרת, ואכל בשר ושתיית יין. ואמר: כיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה, אינו אסור בבשר ויין.

(תוספות ברכות יח, א ד"ה ואינו)

תוספות מקלים באדם שמתו נמצא אצל המושל, ואינו יכול לפדותו ולקבורו. הם אף מספרים על ר"ת, שמתה אחותו, ולא החמיר בעצמו בדיני אנינות כיוון שהקבורה מוטלת על בעלה.

אם נסביר שאיסור אונן בעבודת המקדש קשור לחובתו לעסוק בקבורה, יש מקום לדון במקרים הללו, בהם הקבורה אינה מוטלת עליו. כהן שיש לו מת שאינו יכול לקבורו, או שאדם אחר כבר עוסק בקבורתו, אולי יוכל לעבוד במקדש ולא יחלל את עבודתו.

ד. אונן באמצע עבודה

בגמרא ביומא (יג, ב) מובאת ברייתא העוסקת בכהן ששמע שמת לו מת כשהיה באמצע עבודה במקדש: "דתניא: היה עומד ומקריב על גבי המזבח, ושמע שמת לו מת - מניח עבודתו ויוצא, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: יגמור".

הראשונים נחלקו בשאלה באיזה כהן מדובר כאן: רש"י (ד"ה היה) מסביר שהדיון הוא על כהן הדיוט: "היה עומד ומקריב - בכהן הדיוט קאיי". התוספות (ד"ה היה) התקשו בפירוש רש"י, בעיקר בגלל מהלך הסוגיה שם, ונטו לפרש שמדובר בדין דרבנן בכהן גדול. בנוסף, התוספות מקשים על רש"י: "ועוד, לכאורה משמע היה עומד ומקריב - אף על גב דאכתי לא התחיל בעבודה, אלא עבודה בידו. והיכי קאמר ר' יוסי יגמור, והלא כהן הדיוט אונן מחלל עבודה".

מסתבר שרש"י הבין שמדובר דווקא באמצע עבודה ממש, ולא בתחילתה, כפי שהבינו התוספות.¹⁵ אך נראה שתירוץ זה אינו מספיק, שכן לגבי פסול בעל מום, נאמר בגמרא (זבחים טו, א): "בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: היה מזה, ונקטעה ידו של מזה עד

15 כך משמע גם בריטב"א (יומא יג, ב ד"ה דתניא), ודבריו נאמרו אליבא דשיטת רש"י (שם).

שלא הגיע דם לאויר המזבח, מהו? וא"ל: פסולה", ולכאורה הוא הדין לאונן, שמרגע האנינות חל פסול על עבודתו, גם אם כבר התחיל בה. ואכן, הגבורת ארי (יומא יג, ב ד"ה היה עומד) מבין שזה עקרון ששייך בכל פסולי העבודה: כהן כשר שהתחיל בעבודה ונפסל באמצע, יפסול את העבודה אם ימשיך. מכוח זאת, הוא מקשה על שיטת רש"י.¹⁶ הגבורת ארי טוען שהמקרה שלנו אף פשוט יותר מדין נקטעה ידו של מזה: כשהדם כבר נזרק היה מקום לדון האם המשיך ההזאה, שנעשית מאליה, היא חלק מהמעשה. כאן, הכהן האונן ממשיך ממש לעבוד בידיים, וברור שיפסול בעבודתו.

ייתכן שניתן לתלות את הדיון הזה בשאלה שלנו, ובכך ליישב את שיטת רש"י: אם הדין של אונן בעבודה הוא באמת פסול בעבודת המקדש, מסתבר שיש לדמותו לפסולי עבודה אחרים, כפי שכתב בגבורת ארי, ולא ייתכן שימשיך בעבודת המקדש לאחר שנפסל. לעומת זאת, אם נסביר כאפשרות השנייה שהצענו, שיסוד הפסול של אונן במקדש נעוץ בדיני האנינות וחובת הקבורה, יש מקום לדיון: להבנה זו, פסול אונן אינו פסול ככל פסולי העבודה, אלא פסול שהוטל על הכהן כיוון שהוא מחויב לצאת ולעסוק במתו. פסול אונן אינו דין במקדש, אלא דין באנינות. אם כך, יש מקום לדון מתי יחולו עליו חובת היציאה מהמקדש והטיפול במת, היוצרות את האיסור והפסול. ייתכן שאם הכהן שומע על פטירת קרובו כאשר הוא באמצע פעולה, החיוב לעסוק בקבורה יחול עליו רק לאחר שיסיים את פעולתו. לפי רש"י, ניתן להסביר שבשאלה זו נחלקו התנאים. ר' יהודה ור' יוסי דנו האם החיוב בקבורה חל באותו רגע, או שניתן להמתין עד סיום הפעולה.

אם כך, יוצא שפירוש רש"י בסוגיה ביומא מבוסס על ההבנה שאיסור עבודת האונן במקדש והפסול שלו אינם פסול עבודה רגיל, אלא הם מבוססים על חובת האונן לעסוק במתו. הבנה זו מתאימה למה שהתבאר לעיל בשיטת רש"י בהגדרת אונן.

1. פסק הרמב"ם

לגבי כהן הדיוט ששמע שמת לו מת באמצע עבודה, פוסק הרמב"ם:

כהן הדיוט שהיה במקדש בעבודתו ושמע שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, אף על פי שאינו יוצא מן המקדש, אינו עובד, מפני שהוא אונן; ואם עבד והוא אונן של תורה חילל עבודתו, בין בקרבן יחיד בין בקרבן ציבור.

(רמב"ם ביאת המקדש ב, ו)

16 הגבורת ארי שם גם טוען שלא ניתן לומר שדברי ר' זירא בגמרא בזבחים אינם מוסכמים לכ"ע, שהרי אם כך, הגמרא הייתה צריכה לומר שזה תלוי במחלוקת תנאים; ובפרט לפי הכלל שהלכה כר' יוסי מחברו.

בפשטות, הרמב"ם פוסק שכהן הדיוט אונן צריך להפסיק אפילו באמצע עבודתו, ברגע ששמע שמת לו מת. רוב האחרונים הבינו שלפי הרמב"ם, הסוגיה ביומא עוסקת בכהן גדול, כשיטת התוספות.¹⁷ לגבי כהן הדיוט, נראה שברור שהוא מפסיק ואפילו באמצע עבודה, כפי שנאמר בנוגע לפסולים אחרים.¹⁸

הרמב"ם מדגיש שהכהן ההדיוט האונן מפסיק לעבוד, אע"פ שהוא אינו יוצא מהמקדש. הראב"ד השיג על כך, וטען שהכהן ההדיוט חייב לצאת ולהיטמא למתו. נראה שהרמב"ם מתבסס על דבריו בהלכה הקודמת:

כהן שיצא מן המקדש בשעת העבודה בלבד חייב מיתה, בין כהן גדול בין כהן הדיוט, שנאמר: 'ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו', כלומר, לא תניחו עבודה ותצאו מבוהלים ודחופים מפני גזירה זו.

(שם ב, ה)

הרמב"ם פוסק שלכהן שנמצא באמצע עבודה אסור לצאת מהמקדש. הראב"ד משיג על הרמב"ם גם בענין זה, וטוען שזה דין ששייך רק בכהן גדול. נראה שהרמב"ם לשיטתו מבין שאיסור זה שייך אף בכהן הדיוט אונן.¹⁹ לא נעמיק כאן בדיון באיסור היציאה מהמקדש, אך לענייננו, ניתן לראות ששיטת הרמב"ם בעניין זה מחדדת את משמעות איסור האונן בעבודת המקדש. ברור שהרמב"ם אינו קושר בין איסור האונן בעבודה ובין חובתו לעסוק בקבורה. אם דין האונן היה תלוי בחובת הקבורה, הוא היה חל רק ברגע שבו האונן יכול לצאת ולעסוק בקבורה.

אם כך, הרמב"ם מבסס את איסור ופסול עבודת אונן במקדש על יסוד הצער והאבלות, המונעים ממנו לעמוד לפני ה'. זו יכולה להיות הסברה להשוות את פסול האונן לפסולים נוספים, כפי שהתבאר בדעת הגבורת ארי. הבנה זו מתאימה לשיטת הרמב"ם שהתבארה לעיל לגבי הגדרת אונן, החולק על רש"י ופוסק שיש אנינות מדאורייתא בכל יום המיתה, גם לאחר הקבורה.²⁰

17 כך למשל בכסף משנה ובמשנה למלך. יתכן שכך עולה מהמשך דברי הרמב"ם שם, לגבי כהן גדול.

18 עקרונית, ניתן להציע שהרמב"ם פירש כרש"י, אך הוא פוסק כר' יהודה. ועי' בערוה"ש העתיד (קדשים לה, יח), שהציע פירוש חדש בסוגיה ביומא, על פי שיטת הרמב"ם.

19 מרכבת המשנה (שם) טוען שהרמב"ם אינו אוסר על האונן לצאת, אך גם בדבריו משמע שאינו חייב לצאת.

20 ייתכן שזה מתאים גם לשיטת הרמב"ם באופן כללי, בהבנת היחס בין אנינות ואבלות: הרמב"ם (אבל א, א) פוסק שאבלות יום ראשון מדאורייתא, בניגוד לשיטת בעלי התוספות והרא"ש. הרמב"ן מסביר בשיטת הרמב"ם ודעימיה: "למדו הגאונים אבלות יום ראשון מאנינות" (תורת

ה. מקורות הדין

נעיינן כעת במקורות הדין וביחס ביניהם ובין דיוננו. בסוגיה בזבחים, מובאים ארבעה מקורות לפסול עבודת אונן במקדש. שני מקורות הם מדיוק בשני פסוקים שונים, ושניים נוספים הם לימודי קל וחומר מפסולי עבודה אחרים. נתחיל משני הלימודים בקל וחומר שהגמרא מציעה בסוף הסוגיה.²¹

1. קל וחומר מבעל מום ומיושב

אפשרות ראשונה מובאת בשם דבי ר' ישמעאל, ללמוד את פסול אונן בקל וחומר מבעל מום (זבחים טז, א-ב): "דבי רבי ישמעאל תנא: אתיא בק"ו מבעל מום, ומה בעל מום שאוכל - אם עבד חילל, אונן שאין אוכל - אינו דין שאם עבד חילל?!"

בעל מום פסול בעבודת המקדש ומחלל את עבודתו. בניגוד לאונן, בעל מום מותר באכילת קדשים. כך ניתן ללמוד מבעל מום לאונן בקל וחומר. לימוד דומה מובא בהמשך הסוגיה (טז, ב): "רב משרשיא אמר: אתיא בקל וחומר מיושב, ומה יושב שאוכל - אם עבד חילל, אונן שאינו אוכל - אינו דין שאם עבד חילל?!"

רב משרשיא לומד מפסול יושב. עבודה בישיבה נפסלת, אך ברור שמותר לאכול קדשים בישיבה. כך שניתן ללמוד קל וחומר מיושב, בדומה ללימוד של תנא דבי ר' ישמעאל מבעל מום. מה מלמדת הטענה שאונן חמור יותר, כיוון שהוא אסור גם באכילת קדשים?

לעניין הדין שלנו, נראה שההבנה שאיסור האונן באכילת קדשים יכול ללמד על איסורו בעבודת המקדש, מבוססת על הבנה שיסוד האיסור של אונן באכילת קדשים ובעבודה במקדש הוא דומה. אם נתייחס לשאלת היסוד שלנו, זה מתאים להבנה שאיסור האונן לעבוד במקדש קשור לאבלות ולצער, בדומה לאיסורו באכילת קדשים. הבנה זו מתאימה גם לעצם ההשוואה בין פסולי העבודה, כפי שהתבאר לעיל: אם אונן אסור בעבודה במקדש בגלל חובתו לעסוק בקבורה, זהו דין בדיני אנינות, ופחות שייך לדמות אותו לפסולי עבודה אחרים.²²

האדם, שער האבל, ענין האבלות, אות פ). נראה שלפי הרמב"ם, יש יסוד משותף לאבלות ולאנינות. מסתבר שהיסוד המשותף הוא יסוד הצער והאבל. וע"ע בחידושי ר' אריה לייב מאלין (ח"ב סי' לא), בהסבר שיטת הרמב"ם באיסור אכילת קדשים באנינות ובאבלות.

21 הגמרא מנסה לדחות את שני הלימודים בקל וחומר שנביא, ומציעה תירוצים שונים. בשני המקרים, נתמקד בראשית הלימוד, ולא ניכנס לדיון של הגמרא בעקבותיהם.

22 כאמור, הגבורת ארי טען שפסול אונן דומה לפסולים אחרים. את הלימודים הללו בקל וחומר, הוא מביא כראיה לשיטתו: "ובודאי אין טעם לחלק בין בעל מום לאונן, בהא דהתחיל בהיתר,

הרמב"ם מביא את הלימוד של תנא דבי ר' ישמעאל:

ומניין שעבודת האונן פסולה, מקל וחומר אם בעל מום שאוכל בקדשים אם עבד חילל, אונן שהוא אסור בקדשים שנאמר לא אכלתי באוני ממנו דין הוא שיחלל. (רמב"ם ביאת המקדש ב, ז)

הרמב"ם מתבסס דווקא על הלימוד בקל וחומר, ולא על הלימודים מהפסוקים דלהלן. זה מתאים למה שהתבאר, שלפי הרמב"ם איסור האונן בעבודה מבוסס על הצער והאבל, בדומה לאיסורו באכילת קדשים.

2. לא יצא ולא יחלל

נעבור כעת ללימוד מהפסוקים. נתמקד בלימוד הראשון²³ שמובא בגמרא (שם טז, א):²⁴ "אונן מנלן? דכתיב: 'ומן המקדש לא יצא ולא יחלל', הא אחר שלא יצא - חילל". פסוק זה נאמר בתוך פרשה העוסקת בדיני כהן גדול. בפסוק עצמו לא מפורש שמדובר באונן, אך הדברים עולים מתוך ההקשר שבו הוא נאמר:

והכהן הגדול מאֲחִיו אֲשֶׁר יוֹצֵק עַל רֵאשׁוֹ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמֵלֶא אֶת יָדוֹ לְלִבֵּשׁ אֶת הַבְּגָדִים אֶת רֵאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרָם: וְעַל כָּל נִפְשׁוֹת מֵת לֹא יָבֵא לְאָבִיו

דבזה יגמור ובוזה לא יגמור. וגם בריש פרק ב' דזבחים (דף ט"ז), נפקא ליה לתנא דר"י לאונן שחילל קל וחומר מבעל מום" (גבורת ארי יומא יג, ב ד"ה היה).
23 הלימוד השני מפסוק, שמופיע בגמרא, מבוסס על פרשת האנינות של אהרן ובניו לאחר מות נדב ואביהוא. בתורה מסופר (ויקרא י, טז-כ) שמשה כעס על בני אהרן בגלל ששעיר החטאת נשרף ולא נאכל. חז"ל מציירים שיח בין משה ואהרן על הדין שלנו. כך מביא רש"י: "אמר לו משה: מדוע לא אכלתם כו', שמא בניך הקריבו באנינות, שהיו אוננים על נדב ואביהוא, ופסלתיה, ולכך נשרפה? אמר לו אהרן: וכי הן הקריבו, והלא הדיוטות הן ופסולין לעבודה, אני הקרבת, שאמרת לי ועשה את קרבן העם וגו', ואני כהן גדול ומקריב אונן" (רש"י זבחים טז, א ד"ה הן). מתוך דברי משה ואהרן, ניתן ללמוד שכהן הדיוט אסור להקריב באנינות, ויחלל את הקרבן.

לענייננו, מהלימוד הזה קשה לדייק וללמוד לגבי יסוד פסול העבודה של האונן. הפסול עצמו אינו מפורש בפסוקים, והוא נמצא בעיקר במדרש חז"ל. גם במדרש עצמו אין פירוט ביחס לפסול, אלא רק דיון האם הייתה עבודה באנינות שפסלה את שעיר החטאת.

ברקע, יש לציין שעצם הלימוד מהסיפור אינו פשוט. כפי שעולה בהמשך הסוגיה שם, כל הבנת האירוע של שריפת שעיר החטאת נתונה במחלוקת. במקום אחר, הגמרא בזבחים (קא, א-ב) מאריכה בכך. ואכמ"ל.

24 אותו פסוק מובא גם במסכת סנהדרין (פד, א) כמקור לאיסור.

וְלֹאֲמוֹ לֹא יִטְמָא: וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יַחֲלֵל אֶת מִקְדָּשׁ אֱלֹהָיו כִּי גִזַּר שְׁמֹן
מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אָנִי ה':

(ויקרא כא, י-יב)

התורה קובעת שאסור לכהן גדול להיטמא לאביו ולאִימו שמתו, וממשיכה: "ומן המִקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא". בפשטות, נראה שמדובר על אותו כהן גדול שמתו אביו ואמו, עליו נאסרה היציאה מהמקדש, ועליו נאמר "וְלֹא יַחֲלֵל". הגמרא מדייקת מכך שדווקא כהן גדול עובד כשהוא אונן ואינו מחלל את עבודתו, אך כהן הדיוט שעובד באנינות מחלל את העבודה.²⁵

מלבד הדיון על עבודה באנינות, מהפסוק "ומן המקדש לא יצא" נלמד דין נוסף. הפסוק מלמד שאסור לכהן גדול אונן לצאת מהמקדש, כדברי רש"י בפירושו לפסוק:²⁶

ומן המקדש לא יצא - אינו הולך אחר המטה. ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן... ולא יחלל את מקדש - שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב, הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל.

(רש"י שם)

רש"י לומד מהפסוק שלושה דינים לגבי כהן גדול שמתו אביו ואמו: אסור לו לצאת מהמקדש, הוא מקריב אונן, ואינו מחלל בכך את עבודתו. מסתבר שניתן למעט כהן הדיוט מכל הדינים הללו. כהן הדיוט שמתו אביו ואמו רשאי לצאת מהמקדש, אסור לו לעבוד באנינות, ואם יעבוד באנינות יחלל את העבודה. רש"י מציין במפורש את הדיוק מהדין השלישי, שכהן הדיוט אונן מחלל עבודה.

הרמב"ן מתקשה בפירוש רש"י, וטוען שלא ניתן ללמוד מהפסוק הזה שני איסורים מנוגדים בבת אחת: גם איסור יציאה מהמקדש לכהן גדול, וגם איסור עבודה במקדש לכהן הדיוט. לדבריו, ייתכן שהפסוק מלמד על איסור היציאה מהמקדש בכהן גדול, וניתן לדייק ממנו שלכהן הדיוט מותר לצאת. לחלופין, יתכן שזו "שלילות, לא אזהרה". כלומר, הפסוק מלמד שכהן גדול אינו מחלל את העבודה, ואז ניתן לדייק ממנו שכהן הדיוט מחלל את עבודתו. הרמב"ן עצמו נוטה לאפשרות הראשונה, שהפסוק הזה עוסק

25 הדיוק מכהן גדול לכהן הדיוט מתבקש ממש מפשוטו של מקרא: הפרשייה שלפני פרשת כהן גדול עוסקת בדיני כהן הדיוט, וההנגדה בין שתי הפרשיות בולטת. כהן הדיוט נאסר בטומאה לסתם אדם, אך חויב בטומאה לקרוביו, לאביו ולאִימו. בכהן הגדול נאמר שלא ייטמא גם לאביו ולאִימו. על רקע זה, מתבקש לומר שגם הפסוק: "ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו" נאמר דווקא בכהן גדול, וניתן לדייק ולמעט ממנו כהן הדיוט.

26 בסיס לדבריו נמצא בתורת כהנים (אמור, פרשה ב פ"א אות ה-ו).

באזהרה לכהן גדול.²⁷ נראה שאת הדין של חילול העבודה בכהן הדיוט אונן, הוא ילמד ממקור אחר.

נראה שהמענה הפשוט לקושיית הרמב"ן הוא שיש בפסוק שני חלקים: "לא יצא", "ולא יחלל". הביטוי "לא יצא" הוא אזהרה לכהן גדול שלא יצא מהמקדש. הביטוי "ולא יחלל" הוא ביטוי של שלילה, המלמד שכהן גדול אונן עובד במקדש ואינו מחלל את העבודה, וממנו ניתן לדייק שכהן הדיוט אונן מחלל עבודתו. באופן דומה הסביר הרא"ם את דברי רש"י.²⁸

אם נחזור לענייננו, קושיית הרמב"ן מחדדת את שיטת רש"י. רש"י מקפיד ללמוד מאותו פסוק גם את איסור היציאה של כהן גדול אונן מהמקדש, וגם את איסור ופסול העבודה של כהן הדיוט אונן. נראה ששיטת רש"י מתאימה להבנה שלפיה איסור העבודה של אונן במקדש קשור לחובתו לעסוק בקבורה, כפי שהתבאר בשיטת רש"י עד כה. הדין שכהן הדיוט אונן מחלל את עבודתו קשור לכך שהוא צריך לצאת ולהתעסק בקרוביו. בניגוד לכהן גדול, כהן הדיוט יוצא ונטמא כדי לעסוק בקבורת אביו ואמו, ולכן אם ביטל את החובה הזו ונשאר במקדש, הוא יפסול ויחלל את עבודתו.

ו. כהן גדול עובד אונן

לאור האמור, יש לעמוד על דינו המיוחד של כהן גדול. כאמור, כהן גדול עובד אונן, בשונה מכהן הדיוט. יש להבין מה משמעות ההבדל הזה, ונראה שניתן להסביר אותו על פי שני הכיוונים שהתבארו בהסבר פסול אונן בכהן הדיוט.

אם פסול אונן ואיסורו בעבודה במקדש מבוססים על חובתו לצאת ולעסוק בקבורת מתו, ברור מדוע דינים אלו לא נאמרו בכהן גדול, שכן לכהן גדול אסור להיטמא לקרוביו ולעסוק בקבורתם. בניגוד לכהן הדיוט, המותר להתעסק בקבורת קרוביו ואף מצווה על כך, כהן גדול אינו שייך בכך, ככתוב (ויקרא כא, יא): "לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטְמָא". ממילא, לא שייכים בו האיסור לעבוד באנינות, ואין סיבה לפסול את עבודתו באנינות.

לפי ההסבר השני, שאיסור העבודה במקדש של כהן הדיוט באנינות מבוסס על עמדתו הנפשית של האונן, על הצער והאבל, קשה יותר להסביר את דינו של כהן גדול. הרי ככל אדם, גם הוא אבל ומצטער על קרובו. נצטרך לומר שיש כאן היתר חריג. הפסוקים

27 נראה שכך סובר גם הרמב"ם ביחס לפסוק הזה. ועי' בדבריו בספר המצוות (שורש ה; לא תעשה קסה). כאמור, הרמב"ם אכן לומד את פסול אונן בכהן הדיוט ממקור אחר.

28 הסבר נוסף נמצא בגור אריה על אתר, ועי' גם בסוף דברי הרמב"ן.

מלמדים שכהן גדול הותר בעבודת המקדש, על אף שיסוד איסור העבודה באנינות שייך בו כמו בכהן הדיוט.

נחמד ששני הסברים הללו מבססים את ההיתר של כהן גדול לעבוד במקדש באנינות על יסודות שונים לגמרי. לפי ההסבר הראשון, כפי שכל איסור עבודת האונן במקדש מבוסס על חובתו לעסוק בקבורה, כך דין הכהן הגדול מבוסס על הפטור שלו מעיסוק בקבורה. אין כאן דין מדיני פסולי עבודה במקדש, אלא דין בהלכות אנינות וקבורה. כהן גדול בכלל אינו אונן, שהרי לפי הסבר זה, כל הגדרת האנינות מבוססת על העיסוק בקבורה. לעומת זאת, לפי ההסבר השני, כפי שאיסור העבודה של אונן במקדש מבוסס על חובת העמידה לפני ה' בשמחה ובשלמות, כך ההיתר של כהן גדול הוא דין בדיני מקדש. הכהן הגדול נחשב לאונן, גם הוא מצטער ומתאונן על קרובו שנפטר, ובכל זאת התורה מתירה לו להמשיך כך בעבודת המקדש. כשהתורה קבעה שאדם השרוי בצער על מתו אינו ראוי לעבוד לפני ה' במקדש, היא החריגה מכך את הכהן הגדול.²⁹

1. הותר מכללו

מפשטות הסוגיות, משמע יותר כמו האפשרות השנייה, שעבודת כהן גדול באנינות היא היתר חריג בדיני פסולי עבודה במקדש. כך מתנסחת הגמרא (ב"ק קי, א), לגבי ההיתר של כהן גדול להקריב אונן: "כי חס רחמנא עליה דכהן גדול". כך עולה בפשטות גם בסוגיה בזבחים, בדיון שבא בעקבות הלימוד שהובא לעיל, בקל וחומר מבעל מום. הגמרא מקשה על לימוד זה, ובהמשך מציעה ללמוד את פסול אונן מהצד השווה, מבעל מום וזר:

וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה, הצד השווה שבהן, שהן מוזהרין ואם עבדו חיללו. אף אני אביא אונן, שמוזהר ואם עבד חילל... איכא למפרך: מה להצד השווה שבהן, שכן לא הותרה מכללו.

(זבחים טז, ב)

29 יש מקום לדון במשמעות ההיתר החריג הזה. ניתן לטעון שהתורה בעצם מצפה מהכהן הגדול שלא להתאבל. בלשונו של הרש"ר הירש (ויקרא י, ו): "על הכהן הגדול לייצג לפני ה' את האידיאל של עם עולם. לפיכך עליו לדחות את רגשותיו הפרטיים, שנפגעו על ידי המוות, מפני מחשבת האל ורעיון האומה". לחלופין, ניתן להציע שהכהן הגדול קשור כל כך בעבודת המקדש, שגם כאשר הוא מצטער ומתאבל הוא מותר ואף מצווה להמשיך בעבודה. לענ"ד, נראה שהאפשרות השנייה פשוטה יותר, שכן הכהן הגדול עדיין אסור באכילת קדשים באנינות, וראינו שאיסור זה מבוסס על הצער ושברון הלב (וראו עוד בהמשך המאמר, לגבי כהן גדול באכילת קדשים). בין כך ובין כך, יש כאן דין בדיני עבודה במקדש. כהן גדול שייך באופן יסודי באנינות ככל אדם. בניגוד לכהן הדיוט, שהמפגש שלו עם צער האנינות מביא ליציאתו מן המקדש, בכהן גדול התורה מורה לנתב את ההתמודדות עם הצער להמשך העבודה במקדש.

הגמרא טוענת שאנינות הותרה מכללה, בניגוד לבעל מום זר שלא הותרו מכללם. המקרה שבו אנינות הותרה מכללה הוא בכהן גדול. אם כך, ההיתר של כהן גדול מגדיר את פסול האונן בעבודה כפסול ש"הותר מכללו". זה מסתבר יותר אם נבין שהכהן הגדול אכן שייך באופן בסיסי באנינות, אלא שנאמר בו היתר. אם כהן גדול כלל אינו שייך ביסוד האיסור של אונן בעבודה, מסתבר שההיתר שלו לא ישפיע על הבנת דיני אונן בכהן הדיוט.

עיקרון זה מתחדד יותר על רקע הדיון בראשונים על המושג הותר מכללו. הראשונים הקשו שהרי גם זר הותר מכללו, שכן הוא מותר בבמה. רש"י כותב:

ואי קשיא, למה לי למימר טמא יוכיח? בזר נמי משכחת לה דהותר שם זרות בבמה. אין זה הותר מכללו, שהרי לא נאסר שם מעולם, אבל אונן הותר מכללו, שהרי נאסר במקדש אצל כהן [הדיוט].

(רש"י שם ד"ה שם טומאה)

רש"י מחלק בין אונן, שהותר במקדש בכהן גדול, ובין זר שלא הותר במקדש אלא רק בבמה. מה ההבדל? נראה שההבדל אינו רק בעצם העובדה שבכהן מדובר באותו מקום ובבמה מדובר במקום שונה.³⁰ נראה שיש הבדל עקרוני בין איסור אנינות, שהותר במקום שבו הוא שייך באופן יסודי, לאיסור זר, שאינו שייך כלל בעבודה בבמה. איסור שהותר במציאות שבה הוא שייך עקרונית, זו ההגדרה של "הותר מכללו". נראה שרש"י מבין שפסול זר כלל אינו שייך בבמה. זר לא 'הותר' בבמה, אלא מעיקרא, הוא כלל לא נאסר בה. לעומת זאת, פסול אונן שייך במקדש, עקרונית גם בכהן גדול, ובכל זאת הוא הותר מגזירת הכתוב.

יתכן שראיה זו מצטרפת לאמור לעיל, שמהלך הלימוד בקל וחומר מבעל מום מורה שאיסור העבודה באונן מבוסס על האבלות והצער. לכן האיסור ביסודו שייך בכהן גדול כמו בכהן הדיוט, ועבודת כהן גדול באנינות מגדירה את האיסור כ"הותר מכללו". לפי כל זה, ייתכן שלפי הלימוד מהפסוק "לא יצא ולא יחלל", המובא בתחילת הסוגיה, אנינות אינה נחשבת איסור שהותר מכללו בכהן גדול.

2. כהן גדול באכילת קדשים

לסיום, יש לעמוד על הפער בדינו של הכהן הגדול, בין העבודה במקדש ואכילת קדשים. כאמור במשנה בהוריות (יב, ב) הנ"ל, כהן גדול הותר בעבודת המקדש באנינות, אך נאסר באכילת קדשים באנינות. יש להבין מה יסוד ההבדל.

30 בלשון התוספות כאן (ד"ה שכן) יש לכאורה מקום להתלבט בכך, ואולי יש הבדל בין התירושים שהם מביאים. עי' בדבריהם, ובאחרונים על אתר, ואכמ"ל.

לפי הסברה שפסול אונן בעבודת המקדש קשור לחובתו לעסוק בקבורה, נראה שההסבר פשוט: איסור העבודה באנינות ואיסור אכילת קדשים מבוססים על שני יסודות שונים. איסור העבודה מבוסס על חובת היציאה מהמקדש כדי להתעסק בקבורה, ואילו איסור האכילה בקדשים מבוסס על האבלות והצער שהאונן שרוי בו. כהן גדול אין חובת קבורה, אבל הצער על קרובו קיים בו ככלל אדם. לכן הוא אינו אוכל בקדשים, אף שהוא ממשיך לעבוד במקדש.

לפי הסברה שפסול אונן בעבודת המקדש מבוסס על האבלות והצער, יסוד הפסול בעבודה ובאכילת קדשים דומה. אם כך, יש מקום לדון מדוע כהן גדול הותר דווקא בעבודה ולא באכילה: אם יש לכהן גדול היתר חריג, המתיר לו עבודה בקדשים למרות הצער של האבלות, יש לבאר מדוע לא הותרה גם אכילת קדשים.

אפשרות אחת היא לומר שיש הבדל בין חומרת איסור העבודה באנינות לחומרת איסור אכילת קדשים באנינות: עיקר הבעיה באנינות קיימת באכילת קדשים, שכן זה השלב שבו עיקר השמחה, כמתואר בפסוקים הנ"ל. גם בעבודה יש דרישה לשמחה ולשלמות, אך היא פחות חזקה. לפיכך, ההיתר החריג של כהן גדול מספיק רק כדי להתיר את איסור העבודה באנינות.

אפשרות נוספת היא שלא לחלק בין האיסורים, אלא לחלק בין אופי העבודה של הכהן הגדול ובין אופי אכילת הקדשים שלו. בכיוון כזה הולך המהר"ל:

ועוד, מה שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל אונן, שאני עבודת כהן גדול שהוא משונה מעבודת הדיוט, שהרי משמש בשמונה בגדים (יומא עא, ב), ולפיכך עבודתו כשירה, אבל אכילתו - לא מצינו חילוק שהכהן גדול חלוק באכילה משאר כהנים, ולפיכך לענין אכילת קדשים, הוי כמו שאר כהן.

(גור אריה ויקרא י, ט)

המהר"ל כותב שעבודת כהן גדול היא "משונה", שהרי הוא משמש בשמונה בגדים. נראה שהמהר"ל לומד מהשינוי בבגדים שאופי העבודה של כהן גדול שונה מעבודת כהן הדיוט. זאת, בשונה מאכילת קדשים, שבה אין הבדל בין כהן גדול לכהן הדיוט. אם כן, אנינות לא הותרה מכללה אצל הכהן הגדול כאדם; אנינות הותרה מכללה בעבודת הכהן הגדול, שהיא עבודה מיוחדת.³¹

31 יש מקום לדון במעמד היתר העבודה של כהן גדול אונן, גם על רקע דברי הגמרא (מו"ק יד, ב): "והא כהן גדול, דכל השנה כרגל לכולי עלמא דמי". לכאורה, מקור זה מלמד על מעמדו של הכהן הגדול כאדם, ולא על ייחודיות העבודה שלו. וע"ע בענין זה במקדש דוד (קונטרס

ז. סיכום

במאמר זה נבחנו שני כיוונים להסבר האיסור והפסול של כהן הדיוט אונן בעבודת המקדש. לאורך המאמר, התברר ששאלה זו נתונה במחלוקת רש"י והרמב"ם.

לשיטת הרמב"ם, אונן שרוי בצער ובחסרון, ולכן אינו יכול לעמוד לפני ה' ולשרת בקדש. זהו אותו יסוד שעליו מבוסס איסור אכילת קדשים באנינות.

לשיטת רש"י, האונן מצווה לצאת מהמקדש ולעסוק בקבורת קרובו שמת. עבודתו במקדש פסולה כחלק מקיום חובת האנינות שלו. ייתכן שיסוד דומה קיים בפטור אונן ממצוות. את הכיוון הזה, הוצע לבסס על הפסוק: "וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יַחְלֵל אֶת מִקְדָּשׁ אֱלֹהֵיוֹ", הקושר בין היציאה מהמקדש לחילול העבודה.

במאמר נבחנו מספר השלכות הלכתיות שעשויות להיקשר לדין זה. לפי הרמב"ם, אנינות חלה עד סוף יום המיתה, בעוד לפי רש"י היא מסתיימת בשעת הקבורה. גם דין כהן ששמע שמת לו מת באמצע עבודה עשוי להיקשר לנידונו: אם הוא נדון כשאר פסולי עבודה, ברור שייפסל מרגע השמועה, אך אם פסולו תלוי בחלות חיוב הקבורה, יש מקום להכשיר את המשך עבודתו אם כבר התחיל בה לפני השמועה. לפי זה, תורצו קושיות האחרונים על שיטת רש"י בסוגיה זו.

לסיום, התבאר גם דינו של הכהן הגדול, המותר בעבודה באנינות, אך אסור באכילת קדשים.

יהי רצון שיתקיים בנו: "הַפִּכְתָּ מִסִּפְדֵי לְמַחֹל לִי פִתְחַתְּ שִׁקִּי וְתִאֲזַרְנִי שְׂמֹחָה" (תהלים ל, יב), "עֲבֹדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה בְּאוֹר לְפָנָיו בְּרִנָּה" (תהלים ק, ב).

מענייני קדשים, סי' ה אות ו ד"ה הגה כתב). לעומת זאת, התוס' רי"ד (מו"ק שם ד"ה כהן גדול) כותב: "אף על גב דלענין אכילה לא דמי לרגל... מכל מקום, לענין הקרבה כרגל הוא".